

Osmanlı'da Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri

Abdülkadir Özcan

Kronik Kitap, İstanbul, 2020, 320 Sayfa ISBN:978-605-7635-73-0

Zafer SARAÇ*

Tarihin tanımını meydana getiren önemli bileşenler vardır. Bunlar; yer, zaman, insan, neden-sonuç, tarafsızlık ve belgelere dayandırılabilirliktir. Tarihin tanımındaki bu kavramlardan mesnetsizliğin silinmesi için en zaruri olanı, belgelerin ortaya konulmasıdır. Tanımdaki belgeler ilk aşamada akla evrak dediğimiz sayfaları akla getirirse de geniş manada kastedilen esasında kaynaklardır. Her tarihi bilgi temelde bazı kaynaklara dayanarak geçerliliğini kazanır. Bu nedenle tarih ilminin beslendiği kaynak havzasının her daim iyi bilinmesi ve üzerinde kâfi derecede etüt yapılmış olunması gereklidir. Hele “*ben tarihçiyim*” diyenlerin kaynaksız ifade kullanması; kendilerini masalcı pozisyonuna düşürebileceği gibi, gerçeklerle sağlanan itibarlarının da ortadan kalmasına neden olur. Ülkemizde doğrudan kaynakları hedef alan çalışma sayısında yetersizlik göze çarpmasına rağmen; kaynakları merkeze alan eserlerin hiç yazılmadığı da savunulamaz. Geçtiğimiz günlerde kitapçı raflarındaki yerini alan, Abdülkadir Özcan’ın “*Osmanlı'da Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri*” isimli eseri önemini vurguladığımız Osmanlı kaynaklarının üzerine yoğunlaşmakla beraber, Osmanlı Devleti’ndeki tarih yazımının geçmişi de açıklığa kavuşturur.

Abdülkadir Özcan, ömrünün uzun yıllarını Osmanlı tarihi araştırmalarına vakfetmiş, bir akademisyendir. Mezkûr eserinin yazım hikâyesi ise; oldukça eski bir döneme uzanır. Kendisi lisans dönemindeyken

* www.kitapsuuru.com sitesi Genel Yayın Yönetmeni, Telmih Dergisi Editörü, zafersarac@hotmail.com.

Osmanlı tarihiyle ilgili bibliyografya derslerine azami alaka gösterir. Uzun yıllar Osmanlı tarihi ile ilgili kaynaklarla fazlasıyla haşır neşir olan Özcan, Osmanlı dönemi kaynaklarının tamamının derli toplu işlendiği bir eserin eksikliğini hissetmiş olacak ki; kitabını kaleme alır. Ayrıca bahis olunan eserinde Osmanlı'nın tarih yapmak kadar, tarih yazdığı gerçeğini de ele aldığı kaynaklarla ispat eder.

Eserin hedef kitlesi itibarıyla tarih bölümü öğrencileri ve konusunda ihtisaslaşan araştırmacılar olduğu savunulabilir. Fakat yolu kaynaklarla kesişen herkes için eserin cezbedici bir yönünün olduğu dikkatten kaçmaz. Zira araştırma için kolları sıvayan bir araştırmacı illaki ilgi duyduğu dönem ve konu üzerindeki kaynakları hedef alır. Bu aşamada herkes kendisini konunun membaina ulaştıracak bir rehberle sahip değildir. Bibliyografik kalıplar ise okura bazen eser isminden fazlasını vermezler. Oysaki eserin isminden fazlasına ulaşan okur, ilmi manada yeni kapıları aralamasına yarayacak yetiyi zamanla kazanır. Evvela kitaplar, yeni kitaplara ulaşmak için önemli bir sıçrama taşıdır. Özcan'ın kitabı ise bu noktada yeni araştırmalar için ilk kıvılcımın parlayacağı yer hükmündedir. Eser bu açıdan bakılırsa kitaplara ulaşma yönünden bir başlangıç noktasından farksızdır.

Eser kronolojik olarak ilk Osmanlı tarihinin kaleme alındığı andan başlayarak (XV. yüzyıl) yüzyıllar bazında tasnif edilerek farklı bölümlerde okura sunulmuştur. Dönemin anlayışına göre ortaya çıkan tarih yazımındaki yeni metodolojik yaklaşımları ortaya koyan eser türleri ise; farklı alt başlıklarla derinlemesine tahlil edilmiştir. Misal şehname, surname, gazavatname, menkıbename, sergüzeştname, fetihname vb. yazınlar tür bazında ameliyat masasına yatırılmış ve tarihi ehemmiyetlerinin altı çizilmiştir. Genel manada türün tahlilini, özele indirgendiğinde eserin tahlili izlemiştir. Tahlil edilen eser ilk aşamada müellifiyle eşgüdümlü şekilde merceğe altına alınmış, müellifin kısa biyografisinden sonra; eserin içeriği, istifade ettiği kaynaklar, kendisini izleyen eserlere olan etkisine değinilmiştir. Esere araştırmacının kolay ulaşabilmesi için mevcut bulunduğu kütüphane ve yer bilgisi verilmiştir. Bu yönleriyle Özcan'ın eserinin çok yönlü bir rehber perspektifine sahip olduğu dikkatten kaçmaz.

Rehber olma görevini layıkıyla yerine getiren eserin, Osmanlı tarih yazımının bütün safhalarını aşikâr ettiği de dikkatten kaçmaz. Her ne kadar eserin tüm Osmanlı kaynaklarının dökümünü içerdiği iddiasında olmamasına rağmen, kaynakların büyük bir yekûnunu içerdiği kolaylıkla söylenebilir. Özellikle etkisi geniş zamana yayılan, kendisinden sonraki bütün tarihi kaynaklarda kendisini gösteren, Osmanlı tarih yazımının nirengi noktasına oturan eserlere daha detaylı bir şekilde değinildiği ilk aşamada göze çarpar. Fakat Özcan'ın eserinin üstünlüğü çok bilinen ana kaynakların izahından değil; bu kaynakların gölgesinde kalmış, tarihi önemleri yadsınamayacak eserlerin dökümünde yatar. Zira Osmanlı tarih yazımına dair birkaç eser kolaylıkla her tarih müptelası tarafından zikredilebilir. Fakat Osmanlı münevver zümresinin ürettiği o ummanı andıran adı sanı pek duyulmadık eserlere satırlar arasında rastlamak herkes için şaşırtıcıdır. Bu manada eserin ufuk açıcı bir tarzı olduğu inkâr edilemez.

Okuyanı meraka duçar eden ve okurun yüzünü yeni kaynaklara döndüren eserin, yönlendirici özelliğinin fazlasıyla pragmatik olduğunu belirtmek gerekir. Bu açıdan eseri okumak Osmanlı tarihiyle ilgili bir kütüphaneye adım atmakla eşittir. Raflar arasında gezinirken yeni kitaplara rastlamak insanı şaşırttığı gibi

kütüphanenin muntazam duruşu, yol yordam öğreterek dağınıklığı ortadan kaldıran hali ise etkileyicidir. Sonuçta her kitap başka kitaplara ulaşmak için vesile olabilir. Fakat Özcan'ın kitabı talibine bir kütüphane dolusu eseri vadetmektedir.

Eserin Osmanlı'nın o tozlu rafları arasında kalmış yüzlerce eseri özümsetmek iddiası ders kitabı kimliğini kazanmasına neden olur. Zira üniversitelerin tarih bölümlerinde ilgili dönem veya devletin kaynaklarıyla ilgili dersler müfredattan eksik olmaz. Fakat bu derslere ait kitapları gözler hep arar. Zira çoğu ders notundan mükellef yardımcı kaynaklar, görevini yerine getirmekten acizdir. Bu anlamda eserin benzer terkiplerinin diğer Türk devletleri ve tarihi devirler için ortaya çıkması her araştırmacının ve öğrencinin beklentisidir.

Sonuç olarak tarih kaynakların dilinden okunur. Tarihi şekillendiren, adeta onu bir hamur gibi yoğuran kaynakların sırrına ermek, bir yerde tarihin sırrına ermektir. Her tarih anlatısı birbirinin üstüne dizilen tuğlalar misali kaynaklarla yükselir. İnşa edilen her eser sonradan kendisini izleyecek olan diğerleri için örnektir. Fakat tarih binasının inşası esnasında neyin, nerede, ne zaman, nasıl kullanılacağını bilmek de ustalığın tezahürüdür. Kimi zaman tarihçi elinin altındaki zenginliklerin farkında olmaksızın, başkasının ürettiği zenginliklere öykünür. Oysaki farkında olmadığımız cevahir sayesinde üreteceğimizle tüm dünyaya nazire yapmak mümkündür. Özcan eseriyle tarih ilmine, ilim yolundakilere, rehber olma göreviyle birlikte; tarihimizin o eşsiz zenginliklerini de ifşa eder. Ancak bilmeyi, sonradan da üretmeyi şiar edenler için zenginliklerin anlamı vardır. Anlamak için okumak gerekir.